

ՆԱՀԱՊԵՏ ԲՈՒՉԱԿԻ ԴԻՒԱՆԸ, սիրոյ երգեր, խրատական եւ այլաբանական երգեր, պանդուխտի երգեր։ Բնական ուսումնասիրութեամբ մը հրատարակեց Արշակ Չօպանեան։ Փարիզ, 1902 թ. Գինն է 3 ֆրանկ։

Ո՞վ կարող էր երևակայել, թէ հայերը ունեցել են մի բանաստեղծ այն էլ տասնվեցերորդ դարում, որի անունով այսօր պիտի պարծենայ ամբողջ հայութիւնն անխտիր։ Բանաստեղծ, որի ստեղծագործական տաղանդն այսօր համեմատուած է Ֆերրուսիի և Հաֆիզի, Հեյնէի և Վիլիբի հանճարների հետ։ Մենք գիտէինք, որ մեր ոսկէ դարում ունեցել ենք Նաբեկացի և Շնորհալի և այնուհետեւ երկար դարերի խաւար ամայութիւն այս ու այն տեղ հազիւ նշմարուող լուսոյ շողքերով։ Գիտէինք, որ տասնութներորդ դարի հայի մտաւոր վերածնութիւնը տուել է մեզ մի քանի տաղանդաւոր բանաստեղծներ, որոնց ստեղծագործական ձիրքը հայրենասիրաբար ճիգն ենք արել դնել եւրոպական համաշխարհային տաղանդների շարքը և դժբաղդաբար չենք կարողացել։ Գիտէինք, որ ունեցել ենք ժողովրդական աչուղներ, որոնց քնարը միշտ և ամենուրեք հնչել է միատեսակ, ինչպէս իրանց ասիական սազն իւր մելամաղձիկ հնչիւններով, մի միատեսակութիւն, սակայն, որ անհամեմատ գերազանց է շատ յանգամոյների արհեստական բռնադրօսիկ ստեղծագործութիւններին։ Գիտէինք նաև, որ կան այժմ մեզանում մի շարք քնարերգուներ, որոնք տակաւին յոյսերով են մեզ կերակրում և որոնցից միայն երկուսը այդ յոյսերն արդարացնելու շատ թոյլ նշոյլներ են արտադրում։ Մի խօսքով սրտից աւօք համոզուած էինք, որ հայը քնարերգութեան մէջ տակաւին շատ տարիներ պիտի սպասի իւր Հէյնէներին, Միցկեվիչներին, Պոլսկիններին ու Լերմոնտովներին, որ մեզանում պօէտիքական տաղանդները դեռ միջակութիւնից դէնը չեն անցել, շնորհիւ գուցէ այն հանգամանքի, որ հայոց նոր գրականութիւնն ընդհանրապէս դեռ նոր է սկսում բարգաւաճել։ Մինչև այսօր երբ առիթ էր լինում մեր աշխարհիկ պօէզիան քննական հայեացքի ենթարկել, մնում էինք զլխակոյր, ամօթահար, համեմատելով նրան ոչ միայն առաջնակարգ եւրոպական պօէզիաների այլ և երկրորդական ազգերի—սկանդինավիցներին և լեհացիներին—ստեղծագործական ոյժի հետ։

Սև ահա մի նուրբ գրագէտի ջանքով հրապարակ է ձեռնարկում հազիւ 100 երեսից բաղկացած մի տետր, որ ոյժ ունի յեղաշրջում առաջացնելու մեր հայեացքների մէջ հայի ստեղծագործական ընդունակութեան վերաբերմամբ, Ասպարէզ է գալիս ամբողջ չորս դար շարունակ մեր աչքերից թաղմուած մի հակայական անձ, որի երկերը կարելի է ամենայն համարձակութեամբ դնել եւրոպական բոլոր ազգերի դասական քնարերգուների շարքը առանց վախենալու, թէ նրանց փալը կարող է նսեմանալ մարդկային հանճարի բարձրագոյն արտագրութիւնների շողքերից:

Նահապետ Բուչակի և նրա երկերի մասին «Լուսմայի» անցեալ 1902 թ. համարներում տպուած է պ. Յովհ. Թադէոսեանի մանրամասն ուսումնասիրութիւնը: Առաջարկելով մեր ընթերցողներին նորից կարդալ այդ յօդուածը, մենք չենք ուզում կանգ առնել Բուչակի երկերի վրայ և նորից քննութեան ենթարկել նրանց: Այս անգամ խնդիրը վերաբերում է բանաստեղծի երկերի ժողովածուին, որ լոյս է տեսել Փարիզում պ. Արշակ Զօպանեանի հրատարակութեամբ և առաջաբանով: Մենք ծայրէիծայր կարդացինք Բուչակի երկերը և այժմ դժուարաւորում ենք մեր հիացումը արտայայտել մի քանի խօսքերով: Այսքանը կասենք, որ մեր թէ հին և թէ նոր բանաստեղծներից ոչ մինը այնպիսի խոր ապաւորութիւն չի թողել մեզ վրայ զգացումների խորութիւնով ու անկեղծութիւնով, որպէս Բուչակը և մենք եթէ ոչ լիովին գէթ մասամբ բաժանում ենք պ. Զօպանեանի բարձր հիացումը այդ բանաստեղծով:

Բերում ենք մի քանի կտորներ բանաստեղծի երկերից, հետեւելով Զօպանեանի ընտրութեանը որպէս զի մեր ընթերցողներին մի թեթև գաղափար տանք այդ փայլուն տաղանդի մասին:

Ո՛վ աւելի սիրուն, աւելի ճոխ ու պւելի կենդանի դոյներով նկարած է սիրուած էակին դէմքը, գոչում է պ. Զօպանեան իրաւացի յափշտակութեամբ և առաջ է բերում.

«Երեսդ է լուսնին նման ու զիլֆերդ ի դատիր գիշեր.
«Ընքեր բեհեշտի խնծոր և ի ծովուն տուած քեզ աչեր.
«Ունեք կեռումն ունիս, թուխ աչեր, թարթիչդ է նետեր.
«Բերանդ է լալէ ֆղան, մէջն ի լիքն է մարգարիտներ»:

Ո՛վ գծած է աւելի զմայլելի պատկեր մը խորհրդանշանաւոր համար անեղ ու գողար գեղութիւնը, որուն մէջ սէրը կը կաշկանդէ իր զոհին սիրտը.

«Ո՛ր էիր, սևակից եկար, անծանօթ, զիս սիրեցիր.
 «Կրտսկն ի թէզնիքդ ունիր, ի ծոցիդ ի վար թափեցիր.
 «Քո սէրդ ալ ոսկի արիր, իմ սրտիս քուրան հալեցիր.
 «Դարձար զան հալեա արիր, և իմ սրտիս ականջն անցուցիր»:

Ո՛վ արձակած է աւելի խորին, աւելի սրտայոյզ աղաղակ
 «Տը՛ ողորելու համար անգութ չեարր»:

«Թուիս աչք ու թուիս ունքեր ունիս, լայն ճակատ ու
 կարմիր երես».

«Այդ ճերմակդ որ դուն ունիս, զչամած ծիծերդ որ ինքես.
 «Մեռնես այլ անդին երթաս՝ զայդ ճերմակ ծոցիկդ ինչ
 առնես».

«Ջամէն որդերն ուտեն, դու էր զիս մահրում կու պահես»:

Ո՛ր տարիական պաղատանքին կրցած է տալ շեշտ մը ա-
 ւելի աղետարչ ու աւելի անուշ.

«Այդ քո ստեղծողիդ համար, երբ քայլես՝ զուններդ մի՛
 չարժեր».

«Այդ քո աչերուդ խնճերն շատ մարդու արիւն է խմեր՝
 «Խօշ եմ, արեւոյդ համար, որբուկ եմ, զիս մի՛ լացներ».
 Տղայ եմ, չեմ ի կենար, զիս ի քո կրակն մի՛ ձգեր»:

Ո՛վ կրցած է վտարուած, իր «եար»-էն հեռու մնացած
 «իրահարին ողբը աւելի քնքուշ ու աւելի զօրեղ կերպով կող-
 կողիլ»:

«Իմ եար, խղճս քո գերուդ, քո գերուդ մէն մէն կենալուդ».

«Դադտնի ալանի լալուս վախեմ թէ ելնեմ աչերուս».

«Լսեմ եմ որ վարդ ունիս, ուզարկէ տեստէ մը գերուս».

«Պաղնեմ աչերուս դնեմ որ դատրի աչերս ի լալուս»:

Սև ո՛վ աւելի հզօր կերպով պատկերացուցած է սիրոյ ե-
 ռազին մէջ ամբողջ կեանքին հոյդը ցամաքեցուցած երիտասար-
 դին քայքայումը.

«Սուրաթ ու ճրագ դրիր, զիս ի քո լուսդ ձէնեցիր».

«Ձէդ ի քո մէջ ծովունդ եկի, լօք զարկիր ճրագ ան-
 ցուցիր».

«Սա էր քո ամէն ումէան, այ հողեկ, որ ինձ կուտայիր».

«Շրագդ, ամ, ալ ինչ վառած՝ երբ բազկիս ուժն հատուցիր»:

Բայց Քուչակը միայն սէրը չէ երգում: Ոչ պակաս աւիւ-
 ճալի են և անկեղծ նրա պանդխտի երգերը նաև խրատական
 երգերը:

Պէտք է ուրեմն շնորհակալ լինել պ. Զօպանեանից, որ

գտնելով այդ սքանչելի երգերը այսօր հրատարակել է մի ոգեւորուած յառաջաբանով, Պ. Չօպանեանը Փարիզում հրատարակուող «Անահիտ» ամսաթերթի խմբագիրն է, մի եռանդուն տաղանդաւոր երիտասարդ, որի գրականական գործունէութիւնը արժանի է ամենայն խրախուսանքի, Նա իբրեւ հրապարակախօս այսօր չունի հաւասարը տաճկահայերի մէջ, իսկ իբրեւ գրականագէտ և գեղարուեստական երկերի նրբամիտ գնահատող կարող է օրինակել լինել մեր ռուսահայ և տաճկահայ քննադատներից շատերի համար։ Քուչակի հրատարակութիւնը նրա գեղարուեստական ճաշակի նրբութիւնն ապացուցանող շատ փաստերից մէկն է։ Միթէ հարկաւոր է աւելացնել, թէ նա արժանի է բարոյական խրախուսանքի և նիւթական աջակցութեան։ Քուչակի երգերը հրատարակել է իւր սուղ միջոցներով և հրատարակել է շատ չքեղ։ Հասարակութիւնը պարտաւոր է գնել այդ երգերը ոչ միայն ազգասիրաբար, այլ և իւր սեպհական հաճոյքի համար։

Ե.

ՅՈՒՎՀԱՆՆԵՍ ՄԱՐԿԱՅԱՆԻՆԻ: Հօրոտ-Մօրոտ. պատկերներ իրական կեանքից: Գիրք II Թիֆլիս 1903 զինն է 30 կ.

Յովհաննէս Մարկասեանը օգտակար կոչուող գրական գործիչներիցն է։ Նա այն գրողներիցն է, որոնք չեն ուզում և չեն կարող շարագրել, այլ միմիայն արձանագրում են այն, ինչ որ տեսնում են։ Շատ անգամ նրանք իրանց տեսածը համեմում են սեփական դատողութիւններով, քայքայում են այն դէպքերը, որոնք նրանց աշխատութեան լաւագոյն մասը չեն կազմում։ Եւ Մարկասեանը օգտակար ոյժ էր, երբ աշխատակցում էր լրագրին, նա նայն օգտակար գրողը մնաց և այժմ, երբ իր գրական լուսման տալիս է առանձին հրատարակութիւններով, Վերջիններիս մէջ գուտ ազգագրական ճիւղին են պատկանում «Հայ գեղջուկի ալբոմ»-ի երկու մասերը։ իսկ կիսա-գեղարուեստական և կիսա-ազգագրական ճիւղին են պատկանում նրա «Ներդու» վէպը, և «Հօրոտ-Մօրոտ»-ի երկու գրքերը, որոնցից առաջինը նոր է լոյս տեսել, «Ներդու»-ը մի սարսափելի դրամայի պատմութիւն է և հեղինակը իբրեւ ճարտասան պատմիչ ճիշտ որ